

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики Верховного Суду
в адміністративних справах щодо
соціального захисту сімей з дітьми
в публічно-правових спорах

Рішення, внесені до ЄДРСР
з 2018 року по травень 2023 року

Зміст

I. Спори з приводу призначення соціальних виплат, допомог одиноким матерям, сім'ям з дітьми, дітям-сиротам	4
1.1. Про забезпечення інтересів дитини в разі, якщо пропущений строк звернення за призначенням допомоги при народженні дитини	4
1.2. Про відповідність пункту 34 Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми статтям 181–183 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»	4
1.3. Про визначення права особи на отримання допомоги на дітей одинокій матері	5
1.4. Про протиправність відмови у призначенні допомоги при народженні дитини з мотивів відсутності матері дитини за адресою, яка є місцем зареєстрованого фактичного проживання внутрішньо переміщеної особи	6
1.5. Про право жінки, яка є внутрішньо переміщеною особою, на виплату допомоги по вагітності та пологах	7
1.6. Про протиправність припинення виплати одинокій матері щомісячної соціальної допомоги	8
1.7. Про право на отримання одноразової грошової допомоги, яка підлягає виплаті випускникові навчального закладу, на забезпеченні якого він перебував як дитина, позбавлена батьківського піклування	9
1.8. Про підстави для призначення тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме	10
1.9. Про відсутність підстав для призначення допомоги на дітей фізичним особам – підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої групи платників єдиного податку	11
1.10. Про умови для виникнення в жінки, яка зареєстрована як фізична особа – підприємець, права на отримання страхових виплат по вагітності та пологах	12
II. Спори, пов'язані із забезпеченням прав дитини, функціонуванням служби у справах дітей, дитячого будинку сімейного типу	12
2.1. Про забезпечення доступності дошкільної освіти органом місцевого самоврядування незалежно від місця реєстрації дитини	12
2.2. Про обов'язок органу місцевого самоврядування щодо утворення в складі виконавчого комітету служби у справах дітей	13
2.3. Про обов'язковість приведення органом місцевого самоврядування штатної чисельності працівників служби у справах дітей до нормативів, визначених законодавством	14
2.4. Про підставу для припинення функціонування або ліквідації	

дитячого будинку сімейного типу	15
2.5. Про визначення суб'єкта, до повноважень якого належить вирішення питання щодо ліквідації дитячого будинку сімейного типу	16
2.6. Про протиправність витребування органами опіки та піклування документів, необхідних для відчуження майна дитини, у разі якщо здійснюється придбання для дитини майна, а не його відчуження	17
III. Спир щодо соціального статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів	17
Про умови для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів	17

I. Спори з приводу призначення соціальних виплат, допомог одиноким матерям, сім'ям з дітьми, дітям-сиротам

1.1. Про забезпечення інтересів дитини в разі, якщо пропущений строк звернення за призначенням допомоги при народженні дитини

Особа звернулася до суду з позовом до управління соціального захисту населення про скасування рішення відповідача про відмову в призначенні соціальної допомоги та зобов'язання відповідача призначити соціальну допомогу при народженні дитини. Рішеннями судів попередніх інстанцій позов задоволено повністю. Відповідач у своїй касаційній скарзі наголошував, що допомога при народженні дитини призначається та виплачується виключно за умови, якщо відповідне звернення надійшло від особи не пізніше ніж через 12 календарних місяців після народження дитини. В даному випадку позивач у встановлений строк із зверненням про призначення допомоги до відповідача не звернулася, а відтак втратила право на отримання зазначеної допомоги.

Верховний Суд зазначив, що допомога при народженні дитини за своєю природою є допомогою самій дитині, а не її батькам. Неможливість своєчасного звернення одним із батьків до органу, який здійснює призначення допомоги при народженні дитини, призводить до порушення інтересів дитини.

Беручи до уваги необхідність захисту інтересів малолітньої дитини, враховуючи ту обставину, що позивачка всупереч своїй волі змушена була змінити місце проживання внаслідок проведення на сході України бойових дій (що мало наслідком неможливість своєчасного оформлення відповідних документів та звернення за отриманням допомоги), виходячи із завдань адміністративного судочинства, колегія суддів Верховного Суду дійшла висновку про наявність підстав для зобов'язання відповідача призначити позивачці соціальну допомогу при народженні дитини.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 14.02.2018 у справі № 591/610/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72289105>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 16.07.2020 у справі № 265/4175/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90425211>

1.2. Про відповідність пункту 34 Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми статтям 181–183 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»

Особа звернулася до суду з позовом до Кабінету Міністрів України, в якому просила визнати таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, а саме нормам частин 1, 3 статей 181, 182, 183 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751 «Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» в частині пункт 34, яким передбачено, що чоловік і рідні діти включаються до складу сім'ї особи, яка звертається за допомогою на дітей одиноким матерям. Позивач зазначала, що відповідно до частини 3 статті 181 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» одинока мати, яка зареєструвала шлюб, має право на отримання допомоги на дітей, які народилися до шлюбу, якщо такі діти не були усиновлені. Відповідно, після реєстрації шлюбу (за умови, що діти не були усиновлені чоловіком), зберігається попередній склад сім'ї одинокої матері для визначення розміру допомоги.

Верховний Суд зазначив, що положення частини 3 статті 181 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» визначає коло осіб, які мають право на отримання допомоги на дітей одиноким матерям.

Зазначена норма прямо передбачає, що одинока мати, яка зареєструвала шлюб, має право на отримання допомоги на дітей, які народилися до шлюбу, якщо такі діти не були усиновлені.

При цьому Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» не визначає поняття сім'ї особи, яка звертається за призначенням допомоги на дітей одиноким матерям. Склад сім'ї такої особи передбачений в абзаці 2 пункту 34 Порядку, і перелік осіб, які включаються до складу сім'ї, наведений в абзаці 2 пункту 34 Порядку, повністю узгоджується з визначенням поняття сім'ї, що наведене в частині 2 статті 3 Сімейного кодексу України.

Колегія суддів констатувала відсутність невідповідності пункту 34 Порядку частинам 1, 3 статті 181, статтям 182, 183 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», оскільки наведеними нормами Закону не врегульовано поняття сім'ї та перелік осіб, які входять до складу сім'ї особи, що звертається за призначенням допомоги на дітей одиноким матерям, тобто тих понять, із підстав невідповідності яким позивач оскаржує пункт 34 Порядку.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 06.08.2019 у справі № 826/7841/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83469805>

1.3. Про визначення права особи на отримання допомоги на дітей одинокій матері

Особа звернулася до суду з позовом до управління соціального захисту населення просила визнати дії відповідача щодо відмови у наданні їй державної соціальної допомоги на дитину як одинокій матері – неправомірними та зобов'язати відповідача призначити їй таку допомогу. Відповідач відмовив

у призначенні допомоги, зазначивши, що дитина позивачки народжена у шлюбі і державна реєстрація народження дитини проведена відповідно до статті 133 Сімейного кодексу України, що позбавляє права позивачку на отримання допомоги, як одинокій матері. Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивачка зазначила, що батько дитини позбавлений батьківських прав, тому вона має статус одинокої матері. Зазначала, що Закон України «Про відпустки» визначає одиноку матір, як таку, що виховує дитину без батька.

Верховний Суд зазначив, що вирішальним для визначення права особи на отримання допомоги на дітей одинокій матері є факт народження дитини не в шлюбі, підтверджений витягом з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію народження дитини або довідкою про народження із зазначенням підстави внесення відомостей про батька дитини до актового запису про народження дитини відповідно до абзацу першого частини першої статті 135 Сімейного кодексу України.

Встановивши, що дитина позивачки народжена в шлюбі і державна реєстрація народження дитини проведена відповідно до статті 133 Сімейного кодексу України, Верховний Суд констатував відсутність підстав для зобов'язання управління соціального захисту населення призначити позивачці грошову допомогу для дитини як одинокій матері.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 13.06.2019 у справі № 804/4050/18 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82406108>

1.4. Про протиправність відмови у призначенні допомоги при народженні дитини з мотивів відсутності матері дитини за адресою, яка є місцем зареєстрованого фактичного проживання внутрішньо переміщеної особи

Особа звернулася в суд з позовом до управління соціального захисту населення в якому просила визнати протиправною відмову відповідача у призначенні допомоги при народженні дитини та зобов'язати відповідача призначити та виплатити їй таку допомогу. Відповідач відмовив позивачці у призначенні допомоги при народженні дитини, у зв'язку з тим, що заявник не мешкає за місцем фактичного проживання.

Верховний Суд зазначив, що позивачка та її дитина є громадянами України, мають такі ж конституційні права, як і інші громадяни України. Законодавство України не допускає обмеження прав на соціальний захист, зокрема права на отримання допомоги при народженні дитини за ознакою місця проживання. Тому відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», ураховуючи інтереси дитини, позивачка має право на отримання державної допомоги при народженні дитини. Реалізація особою права на вільний вибір місця проживання в Україні, гарантованого Законом України «Про свободу

пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», не може позбавляти її права на отримання допомоги при народженні дитини.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 25.04.2019 у справі № 226/1056/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81478173>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 02.08.2019 у справі № 243/10573/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83413140>

1.5. Про право жінки, яка є внутрішньо переміщеною особою, на виплату допомоги по вагітності та пологах

Позивачка, яка є внутрішньо переміщеною особою звернулась до суду з позовом, в якому просила визнати протиправним та скасувати рішення виконавчої дирекції відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності про відмову їй у виплаті матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітності та пологам, згідно листка непрацездатності.

Рішення відповідача про відмову у нарахуванні та виплаті зазначеного вище матеріального забезпечення ґрунтується на положеннях Порядку надання матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, затвердженого постановою правління Фонду від 26 грудня 2014 року № 37. Цим Порядком передбачено строки (30 тижнів), в межах яких може бути надано допомогу по вагітності та пологах застрахованим особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, а роботодавець залишився зареєстрованим на вказаних територіях.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що незважаючи на вплив 30-тижневого строку з дати переміщення з тимчасово окупованої території вказане рішення відповідача є протиправним, оскільки воно порушує гарантоване Конституцією право на отримання матеріального забезпечення по тимчасовій непрацездатності та допомоги по вагітності та пологах.

Верховний Суд дійшов висновку, що право застрахованої особи на отримання допомоги по вагітності та пологах передбачено законом, а положення підзаконного нормативно-правового акта, яким передбачено строки, в межах яких може бути надано таку допомогу застрахованим особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення

антитерористичної операції, обмежує можливість реалізації такого права, що суперечить принципу верховенства права.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 07.02.2019 у справі № 754/216/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79698078>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 03.10.2019 у справі № 645/4451/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84704614>

1.6. Про протиправність припинення виплати одинокій матері щомісячної соціальної допомоги

Особа звернулася до суду з позовом, в якому просила визнати протиправними дії управління соціального захисту населення щодо припинення з 01 січня 2016 року виплати щомісячної соціальної допомоги в розмірі 30 % прожиткового мінімуму встановленого на дитину відповідного віку відповідно до статті 18-3 Закону України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (далі - Закон № 2811-XII) в редакції Закону України від 24 грудня 2015 року № 911-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (далі - Закон № 911-VIII). Позов обґрунтовано тим, що соціальний захист одиноких матерів - це обов'язок держави гарантований Конституцією України. Прикінцеві положення Закону № 911-VIII не містять положень щодо позбавлення права на отримання соціальної допомоги одиноким матерям в тому розмірі, який був передбачений Законом № 2811-XII, які на момент набрання чинності Законом України від 24 грудня 2015 року № 911-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (далі - Закон № 911-VIII) вже набули право на отримання такої допомоги і реально її отримували. А нові умови виплати щомісячної допомоги одиноким матерям, встановлені з набранням чинності Законом № 911-VIII, можуть застосовуватись до одиноких матерів, які отримали право на соціальну допомогу після 24 грудня 2015 року, тобто після набрання чинності Законом № 911-VIII.

Верховний Суд зазначив, що виплату допомоги на дітей одиноким матерям, за загальним правилом, держава гарантувала до досягнення дитиною 18-річного віку.

Проаналізувавши положення Закону № 2811-XII, Закону № 911-VIII та Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751, Верховний Суд дійшов висновку, що визначення розміру допомоги одиноким матерям законодавець пов'язує, зокрема, із середньомісячним сукупним доходом сім'ї, який підтверджується декларацією про доходи та майновий стан особи, що звернулася за призначенням такої допомоги. При

цьому непідтвердження середньомісячного сукупного доходу сім'ї впливає на розмір допомоги, а не на право на неї.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 04.02.2019 у справі № 199/2661/16-а (2-а/199/80/16) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79589294>

1.7. Про право на отримання одноразової грошової допомоги, яка підлягає виплаті випускникові навчального закладу, на забезпеченні якого він перебував як дитина, позбавлена батьківського піклування

Прокурор місцевої прокуратури звернувся до суду в інтересах ОСОБА_1 з адміністративним позовом до комунального закладу «Балтська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №1 I-II ступенів», в якому, просив визнати неправомірною бездіяльність відповідача щодо невиплати випускнику з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ОСОБА_1 одноразової грошової допомоги та зобов'язати відповідача нарахувати та виплатити одноразову грошову допомогу на користь ОСОБА_1 у розмірі передбаченому Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», а саме - шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку. Відповідач зазначав, що у зв'язку з закінченням ОСОБА_1 школи-інтернату та вступом до училища, адміністрацією школи йому, як дитині-сироті, виплачено грошову допомогу у розмірі 2,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та придбано комплект одягу і взуття. При визначенні розміру одноразової грошової допомоги відповідач керувався Постановою Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховування, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 226 від 05.04.1994 року.

Верховний Суд дійшов висновку, що під час визначення умов виплати та розміру одноразової грошової допомоги дітям – випускникам навчальних закладів, позбавлених батьківського піклування, необхідно керуватися вимогами статті 8 Закону України «Про забезпечення організаційно правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», у якій встановлено обов'язок з виплати грошової допомоги всім таким випускникам навчальних закладів, не розмежовуючи їх на окремі категорії (на тих, хто продовжив навчання в іншому навчальному закладі, на тих, хто працевлаштувався, тощо).

Сам факт випуску дитини-сироти з навчального закладу є підставою для виплати їй одноразової грошової допомоги в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів, встановленої законом.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 18.08.2018 у справі № 493/407/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76547306>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 03.10.2019 у справі № 303/5849/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84704567>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 26.05.2020 у справі № 303/5848/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89459806>

1.8. Про підстави для призначення тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме

Позивачка звернулась до суду з позовом визнати протиправними дії управління соціального захисту населення щодо відмови у призначенні тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме та зобов'язати відповідача призначити їй вищезазначену тимчасову допомогу. Позов обґрунтовано тим, що відповідно до Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 року № 189 нею були подані всі необхідні документи для призначення такої допомоги, і тому, на її думку, відповідач протиправно відмовив їй у призначенні цієї допомоги, чим позбавив її малолітніх дітей права на належний життєвий рівень та соціальний захист.

Верховний Суд дійшов висновку, що право на призначення тимчасової допомоги, встановленої у статті 181 Сімейного кодексу України, виникає в дитини у зв'язку з виникненням хоча б однієї з підстав, передбачених у пункті 2 Порядку № 189. При цьому, за процедурою, передбаченою цим Порядком, зацікавлена особа (одержувач), крім документів, які подаються органу соціального захисту населення для призначення тимчасової допомоги, додатково додає документи, які офіційно підтверджують хоча б одну з підстав (підстави), передбачених пунктом 2 Порядку № 189, за наявності якої призначається така допомога. Наявність усіх поданих зацікавленою особою (одержувачем) відповідно до Порядку № 189 необхідних документів для призначення тимчасової допомоги та відсутність недостовірної інформації в цих документах є підставою для прийняття органом соціального захисту населення рішення про призначення тимчасової державної допомоги дітям.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 02.04.2020 у справі № 752/16020/16-a <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88556252>

1.9. Про відсутність підстав для призначення допомоги на дітей фізичним особам – підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої групи платників єдиного податку

Фізична особа-підприємець звернулася з позовом до управління праці та соціального захисту населення, в якому просила визнати протиправним і скасувати рішення відповідача про відмову позивачу в призначенні допомоги на дітей фізичним особам-підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої групи платників єдиного податку та зобов'язати відповідача призначити їй таку допомогу, починаючи з місяця звернення. В обґрунтування позовних вимог позивачка стверджує, що підпадає під критерії, визначені у пункті 6 Порядку виплати допомоги на дітей фізичним особам - підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої групи платників єдиного податку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 № 329 для призначення допомоги, а тому набула право на її виплату. Наполягає, що станом на час звернення із заявою про призначення допомоги, мала дитину, якій виповнилися повних 10 років. Відповідач стверджував, що позивачка не має права на виплату соціальної допомоги, позаяк станом на момент звернення із заявою дитині позивачки вже виповнилося 10 повних років. Тобто перевищено гранично допустимий вік дитини, на яку призначається допомога (до досягнення 10 річного віку включно).

Верховний Суд дійшов висновку, що в пункті 6 Порядку виплати допомоги на дітей фізичним особам – підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої групи платників єдиного податку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 329, визначено, що допомога на дітей призначається на період карантину на кожную дитину до досягнення нею 10-річного віку (включно). З огляду на конструкцію норми пункту 6 Порядку № 329 є очевидним, що законодавець обмежив право на виплату допомоги досягненням дитиною 10-річного віку, включно із днем народження, коли дитині виповнилося 10 років. У свою чергу право на отримання допомоги на дітей припиняється з моменту досягнення дитиною 10-річного віку.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 21.10.2021 у справі № 620/2936/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100471018>

1.10. Про умови для виникнення в жінки, яка зареєстрована як фізична особа – підприємець, права на отримання страхових виплат по вагітності та пологах

Позивачка звернулася з позовом до міського відділення управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в якому просила визнати протиправними дії відповідача щодо невиплати їй допомоги по вагітності та пологах згідно із листком непрацездатності та зобов'язати відповідача повторно розглянути питання щодо виплати такого виду допомоги. В обґрунтування позовних вимог позивачка стверджувала, що набула право на отримання страхових виплат по вагітності та пологах, оскільки у період здійснення підприємницької діяльності нею сплачений єдиний внесок у повному обсязі, що підтверджується документально. Відповідач проти позову заперечував та наголошував на тому, що за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування відсутня інформація про сплату позивачкою єдиного соціального внеску за період здійснення підприємницької діяльності, що передувало настанню страхового випадку.

Верховний Суд зазначив, що жінка, яка зареєстрована як фізична особа – підприємець, має право на отримання матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (вагітність та пологи) за умов, якщо вона є застрахованою особою в розумінні положень законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та сплачувала єдиний соціальний внесок за період здійснення підприємницької діяльності.

При цьому для виникнення такого права має значення не розмір величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачено єдиний соціальний внесок, а дохід, отриманий застрахованою особою за останнім основним місцем роботи, та сплата єдиного соціального внеску за період (залежно від страхового стажу), що передує місяцю, в якому настав страховий випадок.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 28.01.2022 у справі № 400/770/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103035059>

II. Спори, пов'язані із забезпеченням прав дитини, функціонуванням служби у справах дітей, дитячого будинку сімейного типу

2.1. Про забезпечення доступності дошкільної освіти органом місцевого самоврядування незалежно від місця реєстрації дитини

Позивач звернувся в суд з позовом до виконавчого комітету міської ради, в якому просив визнати незаконним та скасувати рішення виконкому міської

ради про встановлення плати за харчування та порядок нарахування батьківської плати в дошкільних навчальних закладах та навчально-виховних комплексах міста. Позов обґрунтований тим, що оскаржуване рішення виконавчого комітету міськради має дискримінаційні ознаки, встановивши різну вартість харчування дітей в дошкільних навчальних закладах та навчально-виховних комплексах міста, поклавши в основу застосування пільги виключно факт реєстрації (проживання) дитини в певній місцевості. Позивач вважав, що наказами управління освіти і науки міської ради знівельовано гарантоване частини третьої статті 53 Конституції України право на доступність та безоплатність дошкільної освіти. Встановивши плату за здобуття дошкільної освіти дітьми, що не зареєстровані безпосередньо у місті, порушено також Закон України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», запроваджено дискримінацію за ознакою місця реєстрації.

Верховний Суд зазначив, що відвідування дошкільного навчального закладу протягом дня безумовно передбачає забезпечення дітей харчуванням, отже є складовою права на дошкільну освіту, що повинно забезпечуватися принципом доступності.

За умови, коли дітям забезпечено доступність отримання освіти в дошкільному навчальному закладі, на орган місцевого самоврядування, якому підпорядкований цей заклад, покладається одночасно обов'язок щодо забезпечення рівності її отримання, незалежно від місця реєстрації дитини.

Тому безпідставним є перекладання обов'язку забезпечити доступність дошкільної освіти одним органом місцевого самоврядування, якому територіально підвідомчий дошкільний навчальний заклад, на інший орган місцевого самоврядування, з причин місця реєстрації дитини.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 16.02.2021 у справі № 607/2986/17-а <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94938131>

2.2. Про обов'язок органу місцевого самоврядування щодо утворення в складі виконавчого комітету служби у справах дітей

Керівник місцевої прокуратури звернувся до суду з позовною заявою до сільської ради, у якій просить визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо утворення у складі виконавчих органів ради служби у справах дітей, зобов'язавши сільську раду вчинити дії, спрямовані на утворення у складі виконавчих органів ради служби у справах дітей. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відповідачем допущено протиправну бездіяльність щодо незабезпечення права на особливий захист і допомогу з боку держави дітей, які залишились без батьківського піклування та проживають на території сільської об'єднаної територіальної громади. Така бездіяльність, на думку позивача,

виявилась у нестворенні відповідного органу - служби у справах дітей, яка повинна забезпечувати реалізацію державної політики щодо захисту прав дитини на території вказаної ради. Позивач зазначає, що наведене є порушенням Закону України «Про охорону дитинства» та Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Верховний Суд зазначив, що неутворення органом місцевого самоврядування виконавчих органів, до складу яких входять служби у справах дітей, є протиправним, оскільки позбавляє деякі категорії дітей можливості отримувати від органів місцевого самоврядування захист належного рівня та забезпечення дотримання їх прав і законних інтересів.

Держава здійснює захист прав дітей, у тому числі через діяльність служб у справах дітей, які безпосередньо забезпечують реалізацію на території відповідних рад державної політики з питань захисту прав дітей. При цьому передбачено, що безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, покладається на служби у справах дітей, зокрема, виконавчих органів міських, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад.

Отже, питання створення виконавчих органів, до складу яких входять служби у справах дітей, належить до повноважень органу місцевого самоврядування.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 20.07.2021 у справі № 480/3093/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98493714>

2.3. Про обов'язковість приведення органом місцевого самоврядування штатної чисельності працівників служби у справах дітей до нормативів, визначених законодавством

Заступник керівника окружної прокуратури звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати протиправною бездіяльність міської ради щодо приведення штатної чисельності служби у справах дітей міської ради у відповідність до нормативів, установлених статтею 4 Закону України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Позов обґрунтовано тим, що неприведення відповідачем штатної чисельності працівників служби у справах дітей міської ради до нормативів, визначених законодавством, створює загрозу порушення суспільних інтересів та інтересів держави у сфері охорони дитинства щодо реалізації в повному обсязі завдань та заходів державної політики з питань соціально-правового захисту дітей - мешканців об'єднаної територіальної громади.

Верховний Суд дійшов висновку, що норми законів України «Про охорону дитинства» та «Про місцеве самоврядування в Україні» зобов'язують органи місцевого самоврядування створювати служби у справах дітей для виконання відповідних повноважень з урахуванням вимог законодавства до їх штатної чисельності, а саме один працівник служби – не більше ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі, та не більше ніж на дві тисячі дітей, які проживають у місті, районі у місті.

Отже, недотримання штатної чисельності служби у справах дітей створює загрозу порушення суспільних інтересів та інтересів держави у сфері охорони дитинства щодо реалізації в повному обсязі завдань і заходів державної політики з питань соціально-правового захисту дітей – мешканців територіальної громади.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 27.03.2023 у справі № 340/2019/22 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854704>

2.4. Про підставу для припинення функціонування або ліквідації дитячого будинку сімейного типу

Особи (батьки-вихователі) звернулись до суду з позовом в якому просили визнати протиправним та скасувати рішення виконавчого комітету міської ради про ліквідацію дитячого будинку сімейного типу. Підставою для прийняття такого рішення став факт спливу 5 років після досягнення пенсійного віку молодшим з батьків-вихователів, а також те, що кількість вихованців станом на січень 2014 року становить менше 5 осіб, що не відповідає вимогам чинного законодавства щодо функціонування дитячого будинку сімейного типу. Позивачі в обґрунтування позовних вимог посилались на те, що сімейний будинок створений на підставі угоди між виконавчим комітетом міської ради та позивачами, яка може бути розірвана лише за згодою сторін. Також посилались на те, що положеннями чинного законодавства передбачено, що у разі зменшення кількості вихованців внаслідок вибуття їх за віком або з інших причин вирішується питання про поповнення дитячого будинку сімейного типу вихованцями або переведення його в статус прийомної сім'ї, що відповідачем зроблено не було. Крім того, законодавство містить чіткі критерії щодо батьків-вихователів, де не зазначено, що батьки пенсійного віку не можуть бути вихователями в дитячому будинку сімейного типу.

Верховний Суд дійшов висновку, що зменшення кількості вихованців дитячого будинку сімейного типу має наслідком зміну його статусу, а не ліквідацію. Крім того, угода про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу укладається на підставі рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, а тому підставою для припинення функціонування або ліквідації дитячого

будинку сімейного типу може бути розірвання такої угоди, а не навпаки. Положенням про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564, передбачено як підстави для припинення дії договору (несприятливі умови для виховання та спільного проживання дітей, з інших причин, передбачених угодою, тощо), так і способи припинення дії договору (розірвання за згодою сторін, за рішенням суду). Водночас вказане положення не передбачає такого способу розірвання договору, як вимога (рішення) однієї зі сторін.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 29.10.2021 у справі № 320/1105/14-а <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100723087>

2.5. Про визначення суб'єкта, до повноважень якого належить вирішення питання щодо ліквідації дитячого будинку сімейного типу

Позивач звернувся до суду із позовом до районної державної адміністрації в якому просив визнати протиправним та скасувати розпорядження відповідача про припинення функціонування дитячого будинку сімейного типу (далі – ДБСТ). Позовні вимоги обґрунтовані тим, що підстави для припинення дитячого будинку відсутні; позивач вважає, що зазначене питання має вирішуватись за згодою сторін, а у разі недосягнення згоди - за рішенням суду. Приймаючи спірне розпорядження про припинення функціонування ДБСТ, відповідач посилався не тільки на необхідність проведення ремонтних робіт у будинку, а також на небажання трьох дітей у подальшому перебувати в цій сім'ї, що призвело до скорочення кількості дітей до трьох, невиконання батьками зауважень до безпеки місця проживання дітей, зокрема в частині безпечного електрообладнання, що в цілому свідчить про відсутність глибокої прив'язаності дітей-вихованців до батьків-вихователів, їх інтеграцію в сім'ю. Адміністрація виходила з того, що розвиток дітей знаходиться під загрозою, оскільки вони живуть у несприятливих умовах, їх батьки не здатні задовольнити потреби дітей в догляді, вихованні та захисту.

Верховний Суд вказав, що Положення про дитячий будинок сімейного типу, затверджене постановою Кабінету Міністрів від 26 квітня 2002 року № 564, ототожнює поняття «ліквідація» та «припинення функціонування» дитячого будинку сімейного типу (ДБСТ). У зв'язку з викладеним питання ліквідації ДБСТ належить до повноважень органу, який його створив.

З огляду на закріплені в Положенні № 564 вимоги про функціонування ДБСТ за умови перебування в ньому на вихованні та проживанні не менше п'яти дітей, встановлення судом фактів небажання дітей проживати в ДБСТ, а також наявність зауважень до безпеки місця проживання дітей колегія суддів дійшла висновку, що у відповідача були наявні правові підстави для прийняття рішення

про припинення функціонування ДБСТ і таке рішення зумовлене необхідністю захисту прав розміщених у ньому дітей.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 05.05.2022 у справі № 320/6514/18 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104191364>

2.6. Про протиправність витребування органами опіки та піклування документів, необхідних для відчуження майна дитини, у разі якщо здійснюється придбання для дитини майна, а не його відчуження

Позивач, який є батьком малолітньої дитини, звернувся до суду з позовною заявою та просив визнати протиправними дії відповідача щодо витребування передбачених пунктом 66 затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» документів для надання дозволу на придбання малолітньому синові житлового будинку та надання повноважень для підписання від його імені договору купівлі-продажу при нотаріальному оформленні та інших необхідних для цього правочину документів.

Верховний Суд вказав, що пункт 66 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, установлює перелік документів, необхідний для відчуження майна дитини, а не для придбання.

Отже, витребовуючи передбачені вказаним пунктом документи, відповідач діяв не на підставі законодавства.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 17.02.2020 у справі № 821/3630/15-а <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87656599>

III. Спир щодо надання соціального статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

Про умови для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

Особа в інтересах неповнолітньої особи звернулась до суду з позовом до районної державної адміністрації про скасування рішення комісії з питань захисту прав дитини при райдержадміністрації про відмову у наданні статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

та зобов'язання відповідача надати відповідний статус. Позивачка вважала, що оскільки її дитина проживає в населеному пункті (місто Сватове Луганської області), віднесеному до переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, цього достатньо для отримання її дитиною статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Відповідач обґрунтував відмову у наданні статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів тим, що на території міста Сватове Луганської області не відбувалися воєнні дії, збройний конфлікт або тимчасова окупація.

Право на отримання статусу має дитина, а також особа, яка під час здійснення антитерористичної операції не досягла 18 років (повноліття), які внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, зокрема, зазнали психологічного насильства.

У вирішенні питання щодо можливості надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, слід виходити з наявності в неї статусу внутрішньо переміщеної особи.

Також необхідною є наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями, збройним конфліктом на території населеного пункту, включеного до Переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 року № 1275-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України», і фактом настання обставин (насильство, каліцтво тощо), які мали негативний вплив на стан здоров'я та розвиток дитини, оскільки, виходячи з поняття дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, саме внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту така дитина мала, зокрема, зазнати психологічного насильства.

Віднесення населеного пункту до територій, на яких здійснювалася антитерористична операція, без проведення воєнних дій чи збройних конфліктів, не є достатньою законною підставою чи умовою для надання дитині статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів КАС від 24.01.2023 у справі № 360/3668/18 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108594040>

Огляд судової практики Верховного Суду в адміністративних справах щодо соціального захисту сімей з дітьми в публічно-правових спорах. Рішення, внесені до ЄДРСР з 2018 року по травень 2023 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду. Київ, 2023. – 18 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua